

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

TÜRKİYE VE AB'NİN İMZALADIĞI SERBEST
TİCARET ANLAŞMALARI

Ahmet Emre Usta
İKV Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

Türkiye ve AB'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları

Ahmet Emre Usta, İKV Uzman Yardımcısı

Serbest Ticaret Anlaşmaları, AB'nin üçüncü ülkelerle hem ticari hem de siyasi ilişkilerini geliştirmek için kullandığı en etkili araçlardan biridir.

AB'nin ticaret politikası ve buna paralel olarak STA politikası yıllar içerisinde çok büyük bir dönüşüm geçirmiştir. 1973'ten 2000'li yılların başına kadar olan süreçte genellikle mal ticaretini kapsayan ve yakın coğrafyasındaki ülkelerle STA'lar imzalayan AB, özellikle çok taraflı ticaretin gelişmesini amaçlayan Doha Turu müzakerelerinde istediği sonucu alamadıktan ve 2006 yılında benimsenen Küresel Avrupa Stratejisi'nden sonra mal ticaretinin çok ötesinde hizmetler, yatırımlar ve kamu alımlarında serbestleşme, rekabet, ekonomik ve teknik iş birliği, fikri mülkiyet hakları ve çevre gibi çok geniş konuları kapsayan yeni nesil STA'lar sonuçlandırmaya başlamıştır. AB, 2010'ların başı itibarıyla ise kendi benimsediği değerleri üçüncü ülkeler ile imzaladığı STA'lara dâhil etmiş, özellikle sürdürülebilirlik ile ilgili hükümleri STA'ların ayrılmaz bir parçası hâline getirmiş ve bu eğilim günümüze kadar güçlenerek devam etmiştir.

Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülüklerinden dolayı, AB'nin STA'larına benzer STA'ları müzakere etmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye, AB'nin STA müzakere süreçlerine katılamamakta, AB'nin STA imzaladığı bazı ülkeler Türk pazarına AB üzerinden serbestçe erişebildiklerinden dolayı bu avantajlarını kaybetmemek için Türkiye ile müzakere masasına oturmamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye hem Gümrük Birliği yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmakta hem de ticari kayıplar ile karşı karşıya kalmaktadır. 72 ülke ile 41 adet STA'ya sahip olan AB ile kıyaslandığında, 22 adet STA'sı yürürlükte olan Türkiye'nin ticaret anlaşmaları konusunda hem nicelik hem de nitelik açısından ilerleme kaydetmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada AB'nin STA politikasının dönüşümü incelenecek, AB'nin üçüncü ülkeler veya ülke grupları ile imzaladığı STA'lar hakkında bilgi verilecek, Türkiye'nin AB STA'larına uyumu ve AB STA'larını benimseme konusunda karşılaştığı zorluklar ele alınacaktır.

Giriş

AB'nin dış politikasında kullandığı en önemli araçlarından biri Ortak Ticaret Politikası'dır (OTP). OTP'nin ön plana çıkan unsurlarından biri ise üçüncü ülkeler ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları'dır (STA). Günümüzde AB, dış ticaretinin %44'ünden fazlasını STA imzaladığı üçüncü ülkeler ile gerçekleştirmektedir.

AB'nin yıllar içerisinde dönüşen STA politikasını; 1973'ten 2000'li yıllara kadar olan, genellikle mal ticaretini kapsayan ve yakın coğrafyadaki ülkelerle imzalanan STA'lardan oluşan ilk dönem; 2000'lerin başı ve özellikle 2006'da benimsenen Küresel Avrupa Stratejisi'nden sonra yeni nesil STA'ların sonuçlandırıldığı ikinci dönem ve 2010'ların başından günümüze kadar sürdürülebilirlik ile ilgili olan hükümlerin giderek ağırlık kazandığı üçüncü dönem olarak kategorize etmek mümkündür.

1973 yılında EFTA ülkeleri ile yürürlüğe giren STA ile başlayan sürecin son halkasını 30 Haziran 2022 tarihinde sonuçlandırılan AB - Şili STA'sı oluşturmuştur. Nihayetinde AB, bugün, 72 ülke ile 41 adet STA'ya sahiptir.

Türkiye'nin, AB ile Gümrük Birliği'ni tesis eden 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı'nın 16'ncı maddesi uyarınca, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin, üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmalarını da kapsayacak şekilde, AB'nin tercihli gümrük rejimini üstlenmesi ve AB'nin STA'ya sahip olduğu üçüncü ülkeler ile benzer anlaşmaları müzakere etmesi gerekmektedir. 1 Ocak 1996 tarihinde işlerlik kazanan Gümrük Birliği sonrasında Türkiye, AB'nin OTP'sine uyum sağlayabilmek için aktif bir STA müzakere süreci başlatmıştır. Bugün Türkiye'nin 22 adet STA'sı yürürlüktedir.

AB'nin STA'larının sayısı ve kapsamı ile kıyaslandığında, Türkiye'nin bu konuda kat etmesi gereken yolun uzun olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ancak altını çizmek gerekir ki, Gümrük Birliği'nin asimetrik doğasından kaynaklanan sorunların kendisini en fazla gösterdiği yerlerden biri Türkiye'nin AB'nin STA'larına uyum konusudur. Nitekim AB'nin STA'larını benimsemek zorunda olan Türkiye, AB'nin STA müzakerelerine katılamamakta, bu durum da Türkiye'nin müzakere pozisyonunu zayıflatmaktadır. Özellikle Türk pazarına Türkiye - AB üzerinden serbestçe erişim elde eden bazı ülkeler, bu avantajlarını kaybetmemek için STA müzakerelerini uzatmakta veya müzakere masasına oturmamaktadır.

1. AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dönüşümü

AB'nin bir OTP oluşturma amacı, 1957 tarihli Roma Antlaşması'na kadar gitmektedir. Ancak AB, ticaret politikasını, 1990'lı yılların başından itibaren daha etkili bir dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

AB, 1990'lı yıllardaki dış ticaret stratejisini ikili ticaret anlaşmaları sonuçlandırmaktan ziyade dünyadaki çok taraflı ticaretin serbestleşmesine yönelik şekillendirmiş, bu doğrultuda Uruguay Turu müzakerelerini öncelik vermiş ve DTÖ'nün kurulmasını desteklemiştir. Ancak AB'nin ticaret politikası, 2000'li yılların başından itibaren ciddi bir şekilde dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümün en önemli nedenlerinin başında Doha

Turu müziklerinin sekteye uğraması ve AB'nin o dönemde Asya bölgesinde olduğu gibi yükselişe geçen ekonomik aktörlerin pazarlarına daha hızlı erişme amacıdır.¹

2000'li yıllardan itibaren² AB'nin dönüşen ticaret politikası kapsamında dış ticaretinde kullandığı en önemli araç STA'lar olmuştur. 2006 yılında benimsenen Küresel Avrupa Stratejisi³, AB STA'larının yakın gelecekte çoğalacağını ve yapısal olarak çok ciddi bir şekilde derinleşeceğini sinyallerini vermiştir. Nitekim bu tarihten itibaren ilgili ticaret anlaşmalarından daha fazla ekonomik kazanç elde etmeyi amaçlayan AB, üçüncü ülkeler ile mal ticaretinin çok ötesinde hizmetler, yatırımlar ve kamu alımlarında serbestleşme, rekabet, ekonomik ve teknik iş birliği, fikri mülkiyet hakları ve çevre gibi çok geniş konuları kapsayan yeni nesil STA'lar müzakereye etmeye başlamıştır.⁴

AB, 2010'lu yılların başlarından itibaren kendi değerlerini üçüncü ülkelere yayma amacı ile ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hükümleri müzakere ettiği STA'lara entegre etmeye başlamıştır. Nitekim ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hükümler, AB'nin bir ticaret anlaşmasında ilk defa 2011 yılında imzalanan AB-Güney Kore STA'sının Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma (*Trade and Sustainable Development* - TSD) faslı altında yer almıştır. TSD fasılları, bu tarihten itibaren, AB'nin yeni nesil STA'larının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.⁵

2015 yılında kabul edilen BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi ve aynı yıl imzalanan Paris İklim Anlaşması sonrasında AB, ticaret politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Bunun neticesinde Komisyon, 14 Ekim 2015 tarihinde, "Herkes için Ticaret"⁶ başlıklı bir strateji yayımlamış; AB değerlerine vurgu yapmış ve AB'nin ticaret politikasının sadece çıkarlar doğrultusunda değil, değerler etrafında da şekillendirileceği ve yeni nesil STA'larda yer alan işgücü ve çevre hükümlerinin uygulanmasının güçlendirileceği ifade edilmiştir. Ancak sürdürülebilirlik ve çevre konularının, AB'nin ana gündem maddeleri arasına girdiği bu dönemde, TSD fasıllarının, pratikte işlevsiz olduğu konusunda ciddi eleştiriler de mevcuttur. İlgili soru işaretlerine karşı Komisyon, 2017 yılında, TSD fasıllarının nasıl daha etkili uygulanabileceği ve yürütülebileceği konusunda bir tartışma süreci başlatmıştır. Bu doğrultuda, 11 Temmuz 2017 tarihinde, mevcut AB STA'larındaki TSD fasıllarının uygulanmasının beklentileri karşılayıp karşılamadığına ve bunları iyileştirmek için neler yapılabileceğine dair bir düşünce belgesi⁷ (*non-paper*) yayımlamıştır. Buna karşılık olarak Şubat 2018'de, TSD fasıllarının uygulanmasına

¹ Hasan Köse, "Türkiye'nin AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Uyumda Yaşadığı Sorunların ve Serbest Ticaret Anlaşması Politikası Farklılıklarının Üçüncü Ülke Pazarlarına Erişimine Etkisi", *KOSBED*, Sayı 43, 2022, ss. 28-31.

² AB, 1973'ten 2000'li yılların başına kadar olan süreçte genellikle mal ticaretini kapsayan ve yakın coğrafyasındaki ülkelerle "birinci nesil" olarak kavramsallaştırılabilecek nitelikte STA'lar imzalamıştır.

³ İlgili stratejiye ulaşmak için: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0567:FIN:en:PDF>

⁴ Hasan Köse, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Uyumuna İlişkin Öneriler" *YÖK Tez Merkezi*, Ocak 2021, ss. 53-54.

⁵ Ahmet Emre Usta, "Komisyonun AB Ticaret Anlaşmalarının Uygulanmasına Yönelik İkinci Yıllık Raporu", *İKV Dergisi*, Kasım 2022, https://www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_kasim_2022/html/58/index.html#zoom=z Erişim Tarihi: 1 Aralık 2022.

⁶ İlgili stratejiye ulaşmak için: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf

⁷ İlgili düşünce belgesine ulaşmak için: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/july/tradoc_155686.pdf

yönelik daha iddialı bir yaklaşım benimsenmesi amacıyla “15 Maddeli Eylem Planı”⁸ adı ile anılan ikinci düşünce belgesi yayımlanmıştır.

AB, 15 Maddeli Eylem Planı’nın ardından, planda öngörüldüğü gibi TSD fasılları hakkında daha iddialı adımlar atmaya başlamış ve bu doğrultuda Güney Kore’nin, ILO’nun temel sözleşmelerini onaylama vaadini yerine getirmediği gerekçesiyle, TSD fasılları ile ilgili STA’da yer alan anlaşmazlık çözüm mekanizmasını ilk defa kullanmıştır. Ayrıca Paris İklim Anlaşması’nın onaylanması ve etkin bir şekilde uygulanması taahhüdü, eylem planının yayımlanmasından kısa bir süre sonra, ilk defa 17 Temmuz 2018 tarihinde imzalanan AB-Japonya STA’sında yer almıştır.⁹

Komisyonun, 18 Şubat 2021 tarihinde yayımladığı “Açık, Sürdürülebilir ve İddialı AB Ticaret Politikası”¹⁰ stratejisinde, 15 Maddeli Eylem Planı’nın gözden geçirileceğini ifade edilmiştir. Bu doğrultuda AB, Haziran 2021’de, ticaret anlaşmalarındaki sürdürülebilirlik konusu hakkında derinlemesine bir inceleme başlatmıştır. İlgili inceleme sürecinin sonucunda Komisyon, 22 Haziran 2022 tarihinde, “Ticaret Ortaklıklarının Gücü: Yeşil ve Ekonomik Büyüme için Hep Birlikte”¹¹ planını duyurmuştur. Ticaret politikasında TSD’ye yönelik yaklaşımın yenilendiğini ifade eden Komisyon, plan kapsamında, AB ticaret anlaşmalarının iklim, çevre ve işçi haklarının korunmasına daha fazla katkı yapması amacı ile TSD fasıllarının etkinliğini daha da artıracak politika öncelikleri belirlemiştir. Bu doğrultuda da AB’nin, üçüncü ülkelerle yapacağı ticaret anlaşmalarına, çevre ve çalışma standardı konularında şartlara uymayan ülkelere son çare olarak ticari yaptırım uygulama olasılığının dâhil edildiği duyurulmuştur.¹²

30 Haziran 2022 tarihinde sonuçlandırılan AB-Yeni Zelanda STA’sı, “Ticaret Ortaklıklarının Gücü: Yeşil ve Ekonomik Büyüme için Hep Birlikte” planı kapsamında, AB’nin ticaret ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yeni yaklaşımının entegre edildiği ilk anlaşma olmuştur. Böylece, 2011 yılından beri AB STA’larında yer alan ve giderek AB ticaret politikasının merkezine yerleşen TSD fasılları, ilk defa ciddi bir yaptırım mekanizmasına sahip olmuştur. Ayrıca 9 Aralık 2022 tarihinde AB-Şili Ortaklık Anlaşması’nın modernizasyonuna ilişkin sonuçlandırılan yeni anlaşma, ilk defa, Ticaret ve Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Gıda Sistemleri başlıklı iki farklı fasıl içermektedir.¹³

2. AB’nin Serbest Ticaret Anlaşmaları

AB, ilk olarak İzlanda, İsviçre, Lihtenştayn ve Norveç ile 1973 yılında yürürlüğe giren ve EFTA’nın temelini teşkil edecek olan STA’lar imzalamıştır. Bu ülkelerden İsviçre hariç

⁸ İlgili Eylem Planı’na ulaşmak için:

https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/may/tradoc_157881.pdf

⁹ Usta, https://www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_kasim_2022/html/58/index.html#zoom=z

¹⁰ İlgili Ticaret Politikasına ulaşmak için:

https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/february/tradoc_159438.pdf

¹¹ İlgili Plana ulaşmak için: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0409>

¹² Usta, https://www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_kasim_2022/html/58/index.html#zoom=z

¹³ Ahmet Emre Usta, “AB-Şili STA’sının Modernizasyonu: İddialı Sürdürülebilirlik Hükümleri, Kritik Ham Maddelere Erişim ve İlkler”, *İKVE-Bülteni*, Aralık 2022,

https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=13622&id=13625 Erişim Tarihi: 1 Aralık 2022.

diğerleri, AB ile Avrupa Ekonomik Alanı'nı (AEA) oluşturmuş ve AB Tek Pazar'ına dâhil olmuştur.

AB daha sonra, Akdeniz ülkeleri ile STA'lar yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye, Fas, Tunus, Cezayir, İsrail, Filistin, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye'den oluşan ve Barcelona Süreci olarak da adlandırılan Avrupa – Akdeniz (Euro-Med) Ortaklığı, Kasım 1995'te kabul edilen "Barcelona Deklarasyonu" ile başlatılmıştır. Avrupa – Akdeniz bölgesinde "barış, istikrar ve refah alanının" yaratılmasını hedefleyen Euro – Med, bölgede 2010 yılına kadar bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulmasını hedeflemiştir.¹⁴ Hedeflenen Serbest Ticaret Alanı günümüze kadar oluşturulamamış olsa da AB 1995 itibarıyla Suriye haricinde bahsi geçen Akdeniz ülkeleri ile Tablo 1'deki gibi çeşitli STA'lar sonuçlandırmıştır.

Tablo 1: AB'nin Euro-Med Ortaklığı Ülkeleri ile Sonuçlandığı STA'lar

Ülke	İmzalanma Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Tunus	1995	1998
İsrail	1995	2000
Fas	1996	2000
Filistin	1997	1997
Ürdün	1997	2002
Mısır	2001	2004
Cezayir	2002	2005
Lübnan	2002	2006

Kaynak: Avrupa Komisyonu

AB Akdeniz ülkeleri ile ticaretini serbestleştirmeye çalıştığı bu dönemde, Batı Balkan ülkeleri ile de İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (*Stabilisation and Association Agreement*) çerçevesinde STA'lar sonuçlandırma girişiminde bulunmuştur. Aslında AB'nin bu ülkeler ile ilişkilerinin başlangıcı Yugoslavya'nın dağıldığı 1990'lı yılların başlarına kadar dayanmaktadır. Ancak bölgedeki etnik çatışmalar, savaşlar, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar AB'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini ilerletmesinde büyük bir engel olmuştur.

Batı Balkan ülkelerinin reform sürecini desteklemeyi ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmayı amaçlayan Komisyon, 26 Mayıs 1999 tarihinde, İstikrar ve Ortaklık Süreci adlı yeni bir strateji oluşturmuş ve bu strateji kapsamında belirlenen reformlara uyum sağlayan ülkeler ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmasını öngörmüştür. İstikrar ve Ortaklık anlaşmalarının amacı, bölgesel istikrarı sağlamak ve AB üyeliği de dâhil olmak üzere bu ülkeleri AB entegrasyonuna hazırlamaktadır. Ayrıca her ülkenin kendi durumu ve koşullarına göre değerlendirilmesi öngörülmüştür.¹⁵

Süreç, Hırvatistan ve Makedonya ile 2001 yılında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları ile fiilen başlamış, AB daha sonra Tablo 2'de görülebileceği gibi sırasıyla Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Bosna ve Kosova ile bu anlaşmaları sonuçlandırmıştır.

¹⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Akdeniz için Birlik Sürecine ilişkin Bilgi Notu", <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/euomed/akdeniz-icin-birlik-surecine-iliskin-bilgi-notu>, Erişim Tarihi: 5 Aralık 2022.

¹⁵ Jonida Begaj, "Avrupa Birliği'nin Ortaklık Anlaşmaları Karşılaştırmalı Değerlendirme", *YÖK Tez Merkezi*, 2016, ss. 215-218.

Hırvatistan 2013 yılında AB üyesi olmuştur. Kosova haricinde diğer Batı Balkan ülkeleri ile yapılan STA'larda öngörülen geçiş dönemleri sona ermiş ve bu ülkeler ile bir serbest ticaret alanı oluşturulmuştur. Kosova'nın geçiş dönemi ise 2026'da sona erecektir.¹⁶

Tablo 2: AB'nin Batı Balkan Ülkeleri ile Sonuçlandırdığı STA'lar

Ülke	İmzalanma Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Makedonya	2001	2004
Hırvatistan	2001	2005
Arnavutluk	2006	2009
Karadağ	2007	2010
Sırbistan	2008	2013
Bosna	2008	2015
Kosova	2015	2016

Kaynak: Avrupa Komisyonu

AB'nin 2004-2007 genişlemesi sonrasında çevresinde yeni komşuları olmuştur. Aynı dönemde Birliğin sürekli olarak genişlemesinin AB'nin etkinliğini azaltacağına dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Böyle bir ortamda AB, o güne kadarki en geniş ve en kapsamlı genişleme sürecine hazırlanırken yeni komşularına yönelik politika oluşturma sürecini paralel olarak yürütmüş ve içerisinde 16 ülkenin yer aldığı Avrupa Komşuluk Politikası'nı resmî olarak 2004 yılında başlatmıştır. AB, 2009 yılında ise Komşuluk Politikası'nın bölgesel olarak derinleştirilmiş hâli olan ve Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'yı kapsayan Doğu Ortaklığı inisiyatifini hayata geçirmiştir.¹⁷

Doğu Ortaklığı, ilgili ülkelerin giderek Avrupa pazarına ve değerlerine entegre olması, bu ülkelerin demokratik dönüşüm geçirmeleri ve Birliğin sahip olduğu güvenlik, istikrar ve refah alanının bu ülkelere yayılmasını hedeflemektedir. Ortaklık Anlaşmaları ve Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı (*Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA*), inisiyatifin Ortaklık ülkelerine sunduğu en önemli araçlardır. Bu doğrultuda AB ile Gürcistan, Moldova ve Ukrayna arasında Haziran 2014'te Ortaklık Anlaşmaları imzalanmış; Gürcistan ve Moldova ile olan anlaşma Temmuz 2016'da, Ukrayna ile olan anlaşma Temmuz 2017'de yürürlüğe girmiştir. DCFTA, Ortaklık Anlaşmaları'nın tamamlayıcı bir unsurudur ve bu üç ülke ile AB arasında DCFTA'lar oluşturulmuştur.¹⁸

DCFTA'lar bahse konu ülkeler ile ekonomik ilişkileri derinleştirmeyi ve özellikle ticaret ile ilgili alanlarda bu ülkelerin mevzuatını AB'ninki ile yakınlaştırmayı amaçlamaktadır. İlgili anlaşmalara bakılacak olursa; AB - Ukrayna DCFTA'sı kapsamında taraflar mal ve hizmetlerde karşılıklı olarak pazarlarını birbirlerine açmıştır. Bunun ötesinde Ukrayna; kamu alımları, rekabet, gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması, yatırım, fikri mülkiyet haklarının korunması ve enerji sektörünün ticareti ilgilendiren konularında AB müktesebatına uyum sağlamayı kabul etmiştir. AB - Gürcistan DCFTA'sı mal ve hizmetlerdeki serbestleşmenin ötesinde tarafların ayrımcılık yapmadan hem AB hem de

¹⁶ Köse, s. 69.

¹⁷ Ahmet Emre Usta, "Ortaklıktan AB Aday Ülke Statüsüne Giden Yolda Ukrayna ve Moldova", *İKV E-Bülteni*, Haziran 2022, https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=12511&id=12513 Erişim Tarihi: 6 Aralık 2022.

¹⁸ Ahmet Emre Usta, "AB'nin Doğu Ortaklığı İnisiyatifi ve Türkiye Boyutu", *İKV*, Ocak 2023, https://www.ikv.org.tr/images/files/AB%E2%80%99nin_Dogu_Ortakligi_Inisiyatifi_ve_Turkiye_Boyutu.pdf Erişim Tarihi: 5 Ocak 2023.

Gürcistan'da şirket kurmalarına izin verme, Gürcistan'ın ticareti ilgilendiren yasalarının AB müktesebatına yakınlaştırılması ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmesi konularını kapsamaktadır. AB – Moldova DCFTA'sı ise taraflar arasında ticareti yapılan çoğu mal için ve hizmetlerde karşılıklı serbestleşme, Moldova'nın ticaret ile ilgili politikalarının AB müstebatı gözetilerek reforme edilmesi ve tarafların karşılıklı olarak şirket kurmasında serbestleşme hususlarını içermektedir.¹⁹

AB'nin Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (*Economic Partnership Agreements*) adı altında serbest ticaret anlaşmaları imzaladığı bir diğer grup Afrika, Karayip ve Pasifik – AKP (*African, Caribbean and Pacific states – ACP*) ülkeleridir. Bu ülkeler yedi bölgesel grup altında Tablo 3'te verilmiştir.

AB'nin AKP ülkeleriyle olan ilişkilerine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Nitekim bu ilişkiler, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'na kadar gitmektedir. Başta Fransa olmak üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan ülkelerin kolonileri ile olan tarihsel bağlarını sürdürme ve bunun maliyetlerini de Topluluk üyesi ülkelerle paylaşma amacı, kendisini Roma Anlaşması'nda göstermiştir. Antlaşmanın 131 ila 136'ncı maddeleri, Topluluğun denizaşırı ülke ve bölgelerle olan iş birliği hükümlerini düzenlemiştir.²⁰

1960'lı yıllarda denizaşırı ülkelerin çoğunun bağımsızlığını kazanması, AET ve Afrika'daki eski kolonileri -18 bağımsız Afrika ülkesi- arasındaki ticaret ve yardım düzenlemelerini içeren Yaounde Sözleşmesi'nin 1963 yılında imzalanmasına neden olmuştur. Sözleşme, ilgili Afrika devletleri ve AET arasındaki tercihli ticaret düzenlemelerinin temelini oluşturmuştur.²¹

Birleşik Krallık'ın 1973 yılında Topluluğa katılması, 71 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkesinin dâhil olduğu, 1975 yılında imzalanan ve 1980-1985, 1985-1990 ve 1990-2000 yılları arasında dört kere yenilenen I. Lome Sözleşmesi'nin önünü açmıştır. Lome Sözleşmesi, içeriği ve kapsamı bakımından daha önce eşi benzeri görülmemiş bir anlaşmadır. Nitekim Lome, Ortak Tartım Politikası dâhilinde olan ürünler haricinde AKP ülkelerinden AB'ye yapılan ihracata tek taraflı bir vergi ve kota muafiyeti getirmiştir. Anlaşmanın sağladığı bir diğer ayrıcalık da Avrupa Kalkınma Fonu (*European Development Fund-EFD*) aracılığı ile AKP ülkelere yapılacak olan ekonomik yardımlardır.²²

1990'lı yıllarda uluslararası arenada yaşanan gelişmeler, Topluluğun AKP ülkeleri ile olan ilişkilerinde köklü değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesi, AB'nin yanı başında yeni komşulara sahip olması, neoliberal fikirlerin ve politikaların Avrupa'da hâkim hâle gelmesi ve bu doğrultuda uluslararası ticaretin dinamiklerinin dönüşmesi gibi etkenler, AB'nin de jeopolitik önceliklerinin hızla değişmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra 1990'lı yıllarda hem AB tarafı hem de AKP ülkeleri, Lome Sözleşmeleri'nin sonuçları bakımından hayal kırıklığı içerisindeydi.

¹⁹ Köse, s.s. 71-72.

²⁰ "Treaty Establishing the European Economic Community", *EUR-Lex*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT> Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2023.

²¹ Niels Keijzer, "New Start for Cotonou Agreement: What Future for The Past?", *Welternährung*, 2023, <https://www.welthungerhilfe.org/global-food-journal/rubrics/development-policy-agenda-2030/post-cotonou-is-the-signing-coming-now> Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2023.

²² A.g.e.

Asimetrik ticari ilişkiler ve önemli düzeydeki Avrupa yardımlarına rağmen birçok AKP ülkesi ekonomik büyüme ve kalkınma açısından başarısız bir performans sergilemiştir. Bu doğrultuda AB ve AKP ülkeleri arasındaki mevcut ortaklık ilişkisinin bütün dinamiklerini dönüştüren ve bugünkü çerçevesini oluşturulan Cotonou Anlaşması, 2000 yılında imzalanmıştır. AKP ülkelerindeki yoksulluğu ortadan kaldırmayı ve bu ülkelerin dünya ekonomisine kademeli olarak entegrasyonuna katkıda bulunmayı amaçlayan Anlaşma; ekonomi ve ticaret, kalkınma ile siyasi iş birliği gibi üç ana sütuna dayanmaktadır. Cotonou Anlaşması, taraflar arasındaki ilişkiye radikal bir dönüşüm getirmiştir. Anlaşmaya göre AKP ülkeleri ile kurulacak olan ticari ilişkiler, EOA formunda olan STA'lara dayanacaktır. Asimetrik ticaret ilişkisini ortadan kaldıran EOA'lar mal ve tarım ürünleri ticaretinin ötesinde; hizmetler, rekabet ve fikri mülkiyet hakları gibi konuları da kapsayacaktır.²³

EOA'lar, AKP ülkelerinin AB pazarına mevcut tarifersiz erişimini devam ettirirken; AKP ülkelerini, pazarlarını AB meşeli ürünler için 15 ila 20 yıl içerisinde %80 oranında serbestleştirmekle yükümlü kılmıştır. Ayrıca EDF'nin Dünya Bankası tarafından "dayatılan" yapısal uyum programlarını desteklemek için kullanılması ve siyasi koşulluluk gibi unsurları da içermektedir. AB, EOA'ların bölgesel olarak müzakere edilmesini tercih ettiğini açıkça belirtmiştir. Bu doğrultuda AB, 2002 yılında, Batı Afrika, Orta Afrika, Doğu ve Güney Afrika, EAC, SADC, Karayip Topluluğu (CARIFORUM) ve Pasifik olmak üzere yedi grup olarak AKP ile EOA müzakerelerine başlamıştır.²⁴

AB, 15 Ekim 2008 tarihinde, 15 ülkeden oluşan Karayip Topluluğu (CARIFORUM) ile AB – CARIFORUM EOA'sını imzalamış ve bu anlaşma 29 Aralık 2008 tarihi itibari ile geçici olarak uygulanmaya başlamıştır. Karayip Topluluğu, AB ile EOA imzalayan ilk AKP grubudur. Anlaşmayı imzalayan ülkeler; Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Guyana, Jamaika, St Kitts ve Nevis, St Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Surinam ile Trinidad ve Tobago'dur. Bu ülkeler arasından Haiti ise Aralık 2009'da anlaşmayı imzalamış ancak anlaşma hâlen onaylanmamıştır.²⁵

Batı Afrika ve AB arasındaki EOA müzakereleri 6 Şubat 2014'te sonuçlandırılmış, anlaşma 30 Haziran 2014'te parafe edilmiştir. Ancak Batı Afrika ülkelerinden Fildişi Sahili ve Gana haricindeki ülkeler için sonuçlandırılan EOA'ların yürürlüğe girebilmesi için tüm tarafların ilgili anlaşmayı imzalaması gerekmektedir. Bu doğrultuda Batı Afrika ile tam bölgesel EPA'nın tesis edilmesine kadar, Fildişi Sahili ile 3 Eylül 2016 ve Gana ile 15 Aralık 2016 itibarıyla "basamaklı" EOA'lar (*Stepping Stone* EPA) geçici olarak uygulanmaya başlamıştır.²⁶

AB ile Orta Afrika ülkeleri arasındaki EOA müzakereleri son olarak 2011 yılında yapılmış ancak bu süreç sürüncemede kalmıştır. Bu ülke grubu içerisinde yalnızca Kamerun ile

²³ Ahmet Emre Usta, "Yeni Cotonou Anlaşması ve Üçüncü AB-CELAC Zirvesi", *İKV*, Ağustos 2023, https://www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_agustos_2023/html/52/index.html Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2023.

²⁴ A.g.e.

²⁵ Avrupa Komisyonu, "Caribbean", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/caribbean_en Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

²⁶ Avrupa Komisyonu, "West Africa", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/west-africa_en Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

2009 tarihinde geçici bir EOA imzalanmıştır ve bu anlaşma 4 Ağustos 2014 tarihinden beri geçici olarak uygulanmaktadır.²⁷

Doğu ve Güney Afrika (*Eastern and Southern Africa – ESA*) ülkelerinden Madagaskar, Morityus, Seyşeller ve Zimbabve Ağustos 2009'da AB ile geçici EOA'lar imzalamıştır. Bu anlaşmalar Mayıs 2012'den beri geçici olarak uygulanmaktadır. Komor Adaları ile Temmuz 2017'de imzalanan anlaşma Şubat 2019'dan beri geçici olarak uygulanmaktadır. ESA ülkelerinden Cibuti, Etiyopya, Malavi, Somali, Sudan ve Zambiya ile imzalanması öngörülen EOA'lar ise 2011 yılında bir sonraki bildirim kadar duraklatılmıştır.²⁸

AB – Doğu Afrika Topluluğu (*East African Community – EAC*) EOA'sı, Eylül 2016'da Topluluk ülkelerinden Kenya, Ruanda ve tüm AB Üye Devletleri tarafından imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için tüm taraflarca onaylanmadan önce Topluluğun diğer üyeleri Tanzanya, Uganda, Burundi ve Güney Sudan²⁹ tarafından imzalanması gerekmektedir.³⁰

AB ile Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (*Southern African Development Community – SADC*) EOA'sı, 10 Haziran 2016'da, SADC ülkelerinden Botswana, Esvatini, Lesotho, Mozambik, Namibya ve Güney Afrika ile imzalanmıştır. Anlaşma 2016'dan beri Botswana, Esvatini, Lesotho, Güney Afrika; 2018'den itibaren Mozambik ve 2019'dan beri Namibya ile geçici olarak uygulanmaktadır. Angola'nın ise talep etmesi hâlinde anlaşmaya katılma hakkı vardır.³¹

AB ile Pasifik ülkelerinden Fiji ve Papua Yeni Gine arasındaki geçici EOA 2009 yılında imzalanmıştır. Samoa Aralık 2018'de anlaşmaya taraf olurken, Solomon Adaları anlaşmaya Mayıs 2020'de katılmıştır. Papua Yeni Gine 2013, Fiji 2014, Samoa 2018 ve Solomon Adaları 2020'den beri anlaşmayı geçici olarak uygulamaktadır.³²

AB ile imzalanacak kapsamlı EOA'ların sonuçlarıyla başa çıkabileceğine inanmayan AKP ülkelerinin hükümetleri, bu anlaşmaları büyük bir tehdit olarak algılamıştır. Nitekim EOA'lar kapsamında pazarlarını AB'ye açması gereken bu ülkelerin AB ile rekabet edebilme kabiliyetleri yoktur. AKP ülkeleri, AB'nin sürekli kullanmaya başladığı siyasi koşulluluk söylemlerini bir dayatma olarak görmüştür. Dahası AB ilgili anlaşmaların

²⁷ Avrupa Komisyonu, "Central Africa", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/central-africa_en Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

²⁸ Avrupa Komisyonu, "Eastern and Southern Africa (ESA)", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/eastern-and-southern-africa-esa_en Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

²⁹ Güney Sudan, Eylül 2016'da EAC'nin altıncı üyesi oldu.

³⁰ Avrupa Komisyonu, "EPA – East African Community", <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-east-african-community> Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

³¹ Avrupa Komisyonu, "Southern African Development Community (SADC)", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/southern-african-development-community-sadc_en#:~:text=The%20EU%20signed%20an%20Economic,join%20the%20agreement%20in%20future. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2022.

³² "EU – Pacific Interim Economic Partnership Agreement (IEPA)", Samoa Ministry of Foreign Affairs and Trade, <https://www.mfat.gov.ws/eu-pacific-interim-economic-partnership-agreement-iepa/> 10 Aralık 2022.

imzalanması ve yürürlüğe sokulması için ciddi bir baskı yapmıştır. ³³ Nihayetinde, yukarıda görülebileceği gibi AB sadece Karayip Topluluğu hızlıca bir EOA imzalayabilmiştir. AB, diğer AKP ülkelerinin bazıları ile geçici EOA'lar imzalamayabilse bile bölgesel anlamda geniş kapsamlı EOA imzalama konusunda başarısız olmuştur.

Tablo 3: Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri

Karayip Topluluğu	Batı Afrika Ülkeleri	Orta Afrika	Doğu ve Güney Afrika	Doğu Afrika Topluluğu	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu	Pasifik Ülkeleri
Antigua ve Barbuda	Fildişi Sahilleri	Kamerun	Komor Adaları	Burundi	Botsvana	Cook Adaları
Bahamalar	Gana	Orta Afrika Cumhuriyeti	Madagaskar	Kenya	Esvatini	Mikronezya
Barbados	Benin	Çad	Morityus	Ruanda	Lesotho	Fiji
Belize	Burkina Faso	Kongo	Sejšeller	Tanzanya	Mozambik	Kiribati
Dominik	Cape Verde	Ekvator Ginesi	Zimbabve	Uganda	Namibya	Marşal Adaları
Dominik Cumhuriyeti	Gambia	Gabon	Cibuti		Güney Afrika	Nauru
Grenada	Gine	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Etiyopya		Angola	Niue
Guyana	Gine-Bisav	São Tomé ve Príncipe	Malavi			Palau
Jamaika	Liberya		Somali			Papua Yeni Gine
St Kitts ve Nevis	Mali		Sudan			Samoa
St Lucia	Moritanya		Zambiya			Solomon Adaları
Saint Vincent ve Grenadinler	Nijer					Tonga
Surinam	Nijerya					Tuvalu
Trinidad ve Tobago	Senegal					Vanuatu
Haiti	Sierra Leone					
	Togo					

Kaynak: Avrupa Komisyonu

Orta Amerika ülkeleri AB'nin STA imzaladığı başka bir ülke grubudur. Bu ülke grubu; Panama, Guatemala, Kosta Rika, El Salvador, Honduras ve Nikaragua'dan oluşmaktadır. AB'nin Orta Amerika'ya yönelik ticaret politikasının hedefi ikili ticareti artırmak, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve bu ülkeler arasında bir gümrük birliğinin oluşturulması gibi ekonomik entegrasyonu destekleyecek adımların atılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda AB ile Orta Amerika ülkelerini kapsayan Ortaklık Anlaşması,

³³ Collins C. Ngwakwe, "Is EPA an Obscure Coercion? A Critical Reflection from the Literature and Agenda for Research", *Journal of Governance and Regulation*, 2015, Cilt: 4, No: 4, ss. 747-749.

29 Haziran 2012 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşmanın ticaret ilgili bölümü 2013 yılından beri bahse konu ülkeler için geçici olarak uygulanmaktadır. Anlaşma; tarife serbestleşmesi, kamu alımları, hizmet ve yatırım piyasalarına erişim; rekabet ve fikri mülkiyet hakları; tarife dışı engeller için arabuluculuk mekanizması ile ikili uyuşmazlık çözüm mekanizması gibi hususları içermektedir.³⁴

AB, And Milletler Topluluğu (*Andean Community*) ülkelerinden Peru ve Kolombiya ile Haziran 2012 tarihinde kapsamlı bir ticaret anlaşması imzalamıştır. Anlaşma 2013 yılından beri bu iki ülke ile geçici olarak uygulanmaktadır. Ekvador, Ocak 2017'de ilgili ticaret anlaşmasına katılmıştır. AB – Andean Ticaret Anlaşması, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesine ek olarak, yatırım, kamu alımları, rekabet, fikri mülkiyet hakkı ile ticaret ve sürdürülebilir kalkınma konularını içermesi bakımından AB'nin çok kapsamlı ilk yeni nesil ticaret anlaşmalarındandır.³⁵

AB NAFTA ülkelerinden Meksika ve Kanada ile STA'lar imzalamıştır. Aslına Meksika ile imzalanan ticaret anlaşması 1997'ye kadar dayanmaktadır. 2000 yılında yürürlüğe giren Ekonomik Ortaklık, Siyasi Koordinasyon ve İş Birliği Anlaşması'nın, ticaret hükümleri daha sonra mal ve hizmet ticaretini kapsayan kapsamlı bir STA'ya dönüştürülmüştür. Nisan 2018'de taraflar AB – Meksika STA'sının kapsamlı bir yeni nesil ticaret anlaşması olacak şekilde modernize etme konusunda uzlaşmaya varmıştır.³⁶ Mayıs 2009'da müzakereleri başlayan AB-Kanada Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması ise (*EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement – CETA*), 30 Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır ve 21 Eylül 2017'den beri geçici olarak uygulanmaktadır. İmzalandığı dönemde “AB'nin müzakere ettiği en kapsamlı ve ilerici ticaret anlaşması” olarak nitelendirilen CETA, karşılıklı olarak gümrük tarifelerinin kaldırılmasının ötesinde; işçi hakları, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma gibi konularda bağlayıcı olan güçlü taahhütler içermektedir. CETA kamu alımları, hizmetler ve yatırım hususlarını da kapsamaktadır.³⁷

AB, 2008 küresel ekonomik krizinden sonra özellikle Asya – Pasifik bölgesinde yer alan ve yüksek büyüme rakamlarına ulaşan önemli ekonomilerle STA akdetme girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Çin dâhil edilmeden bile dünya nüfusunun %30'unu, dünya GSYH'sinin %20'sini ve dünya ticaretinin %18'ini temsil eden Asya-Pasifik , özellikle son yıllarda AB'nin yeni nesil ve kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları yapmaya çalıştığı bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Hâlihazırda Japonya, Singapur, Güney Kore ve Vietnam ile STA imzalamış olan AB'nin Avustralya, Hindistan, Filipinler ve Endonezya ile STA müzakereleri devam etmektedir. Malezya ve Tayland ile olan STA müzakereleri ise dondurulmuştur.

6 Ekim 2010 tarihinde imzalanan ve 1 Temmuz 2011'den beri geçici olarak uygulanan AB – Güney Kore STA'sı hem AB hem de Güney Kore tarafındaki onay sürecinin ardından

³⁴ Avrupa Komisyonu, “Central America”, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/central-america_en Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

³⁵ “Ex-Post Evaluation of the Trade Agreement between the EU, Colombia, Ecuador and Peru”, *Andean-FTA*, <http://andean.fta-evaluation.eu/en/> Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

³⁶ Avrupa Komisyonu, “Mexico”, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/mexico_en Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

³⁷ “AB-Kanada Ticaret Anlaşması İmzalandı”, *İKV E-Bülteni*, Ekim 2016, https://bulten.ikv.org.tr/icerik_print.asp?ust_id=7242&id=7455 Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

resmî olarak 2015 yılında yürürlüğe girmiştir. Güney Kore, AB'nin Asya'da STA akdettiği ilk ülke olma özelliğini taşımaktadır. Sanayi ve tarım ürünlerine yönelik gümrük vergilerini tedricen ortadan kaldırmayı öngören STA; özellikle otomotiv, ilaç, tıbbi cihazlar ve elektronikte var olan tarife dışı engeller, hizmetler, yatırım, rekabet, kamu alımları ve fikri mülkiyet hakkı gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hükümler bu STA ile AB'nin bir ticaret anlaşmasında ilk defa Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma faslı başlığı altında yer almıştır. TSD fasılları, bu tarihten itibaren, AB'nin "yeni nesil" ticaret anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur.³⁸ STA'dan sonra Güney Kore ile ticari ilişkilerin gelişimi, AB'nin yeni nesil ticaret anlaşmalarından sağladığı ekonomik kazançları açıkça ortaya koyar niteliktedir. AB-Güney Kore STA'sı, mal ve hizmetler için daha geniş ve güvenli bir pazarın yanı sıra yatırım için istikrarlı ve öngörülebilir bir ortam yaratarak ikili ticaret ve yatırım ilişkilerinin güçlenmesine ve derinleşmesine büyük katkıda bulunmuştur. Eurostat verileri incelendiğinde, AB'nin ilgili ticaret anlaşması yürürlüğe girmeden önce Güney Kore'ye karşı ciddi miktarda ticaret açığı verdiği tespit edilmiştir. Nitekim 2002-2010 yılları arasında AB'nin Güney Kore'ye karşı verdiği ticaret açığının toplamı 100 milyar avroya yakındır. Ancak AB, 2011-2021 yılları arasındaki toplam ikili ticarete, 3 milyar 780 milyon avro ticaret fazlası vermiştir. AB'nin 2011 yılında Güney Kore'ye 29 milyar 683 milyon olan mal ihracatı 2021 yılında 60 milyar 146 milyon avroya ulaşarak iki kat artmıştır.³⁹ Güney Kore'nin en büyük doğrudan yabancı yatırım kaynağı olan AB'nin, Güney Kore'ye yaptığı yatırım 2010'dan bu yana yaklaşık %113 artarak 2021 yılında 65 milyar 923 milyon avroya ulaşmıştır. Mal ticareti ve yatırımlardaki büyüme, hizmet ticaretine olan talebin artmasına da neden olmuştur. AB'nin Güney Kore'ye hizmet ticareti 2011 yılına kıyasla yaklaşık %97 artarak 13 milyar 398 milyon avroya ulaşmıştır.⁴⁰

Müzakereleri 2013 yılında başlayan AB ile Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması, 17 Temmuz 2018 tarihinde imzalanmış ve 1 Şubat 2019'da yürürlüğe girmiştir. Anlaşma yeni nesil STA'ların kapsadığı tüm konuları içermektedir. Ancak altını çizmek gerekir ki, AB-Japonya EOA'sı ile AB'nin ticaret anlaşmalarında ilk kez Paris İklim Anlaşması'na özel bir taahhüt yer almıştır.⁴¹

ASEAN⁴² (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği), AB'nin Asya Pasifik'te STA akdetmeye çalıştığı önemli bir topluluktur. Ancak AB, Vietnam ve Singapur dışındaki diğer ASEAN üyeleri ile bu ülkelerdeki ekonomik ve politik koşulların el vermemesinden dolayı herhangi bir ticaret anlaşması imzalamamıştır. Singapur ile Ekim 2018 imzalanan ve Kasım 2019'da

³⁸ Avrupa Komisyonu, "South Korea", https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/south-korea_en Erişim Tarihi:

³⁹ "Extra-EU Trade By Partner" Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_MAINEU_custom_7257620/default/table?lang=en Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2023.

⁴⁰ "2023 EU-Korea Trade and Investment Relations", *Delegation of the European Union to the Republic of Korea*, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023%20EU-Korea%20Fact%20file%20%28English%29_0.pdf Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2023.

⁴¹ Bahar Güçlü, "AB-Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması", *İKV*, Şubat 2018, <https://www.ikv.org.tr/images/files/abjaponyaFeb2018.pdf> Erişim Tarihi: 14 Aralık 2022.

⁴² ASEAN ülkeleri: Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler, Singapur, Bruney, Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya

yürürlüğe giren STA ile Vietnam ile Haziran imzalan ve Ağustos 2022’de yürürlüğe giren STA AB’nin yeni nesil ticaret anlaşmalarının bütün özelliklerini taşımaktadır.

Brexit, 2016 Referandumu’ndan itibaren başta ticari ilişkiler olmak üzere çok boyutlu olası etkileri nedeniyle AB ve Birleşik Krallık (BK) için oldukça kritik bir süreç olmuştur. Sancılı geçen beş yıla yakın bir sürenin ardından özellikle Geçiş Dönemi’nin sona ermesine bir hafta kala 24 Aralık 2020 tarihli Ticaret ve İş Birliği Anlaşması ve Kuzey İrlanda Protokolü’nden oluşan AB’den Ayrılma Anlaşması imzalanmıştır. Geçici olarak 1 Ocak 2021 tarihinde, resmî olarak da AP’nin onaylamasının ardından 1 Mayıs 2021 tarihinde yürürlüğe giren Anlaşma, Brexit sonrasında iki taraf arasındaki 660 milyar sterlin tutarındaki ticareti düzenleyecek olan tarife ve kotasız ticaretin temelini oluşturmuştur.⁴³

AB – BK Ticaret ve İş Birliği Anlaşması, Komisyonun tabiriyle, geleneksel bir ticaret anlaşmasının ötesinde taraflar arasında uzun süredir devam eden dostluk ve iş birliğini korumayı amaçlamaktadır. Mal ticaretinin ötesinde hizmetler, yatırım, dijital ticaret, dijital ticaret, fikri mülkiyet, kamu alımları, havacılık ve karayolu taşımacılığı, enerji, balıkçılık, cezai konularda kolluk kuvvetleri ve adli iş birliği, tematik iş birliği ve BK’nın AB programlarına katılımı gibi birçok konuyu kapsamaktadır.⁴⁴

Son olarak AB 2022 yılında Yeni Zelanda ile kapsamlı bir STA müzakerelerini sonuçlandırmış, Şili ile ise var olan STA’nın modernize edilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.

3. Türkiye’nin Serbest Ticaret Anlaşmaları ve AB ile Karşılaştırması

Türkiye’nin üçüncü ülkelerle STA’lar akdetmesinin temelleri, “yeni pazarlar bulmak” ve “ihracatı ürün bazında çeşitlendirmek” amacıyla 1980 yılında başlayan ihracata dayalı büyüme stratejisine kadar dayanmaktadır. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ekonomide ve ticarete yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Ekonomik serbestleşme ilkesi doğrultusunda, 1980 yılına kadar uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilmiş, bunun yerine dışa açık büyüme stratejisi uygulanmaya başlanmış ve ihracata yönelik sektörler teşvik edilmiştir. Bu doğrultuda 1980-1996 yılları arasındaki dönemde, Türk ürünlerinin rekabet gücünün ihracat teşvikleri ile artırılması hedeflenmiştir. Ancak Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra AB ile ticaret anlaşmaları yapan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, AB pazarına uygun koşullarla girme imkânına sahip olarak Türk malları karşısında avantajlı bir konuma gelmeye başlamıştır. Bu dönemde, ihracata dayalı büyüme stratejisinin düzgün bir şekilde işlemediği görülmüş, Türkiye’nin AB’ye karşı yükümlülükleri ve DTÖ taahhütleri nedeniyle vermekte zorlandığı ihracat teşviklerinin ötesinde yeni pazarlar bulması bir zorunluluk hâline gelmiştir.⁴⁵ Bu gelişmelerin üzerine, 1 Ocak 1996 tarihinde işlerlik kazanan Gümrük Birliği sonrasında Türkiye, AB’nin OTP’sine uyum sağlayabilmek için aktif bir STA müzakere süreci başlatmıştır. Türkiye’nin,

⁴³ Oğuz Güngörmez vd., “Brexit’in Bir Yılı: Birleşik Krallık, AB ve Türkiye’ye Etkileri”, *İKV*, Şubat 2022, https://www.ikv.org.tr/images/files/BrexitilkY%C4%B1l_Degerlendirme_Notu.pdf Erişim Tarihi:15 Aralık 2022.

⁴⁴ Avrupa Komisyonu, “United Kingdom”, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/united-kingdom_en Erişim Tarihi:15 Aralık 2022.

⁴⁵ Ali Kemal Aydın, “Serbest Ticaret Anlaşmalarının Yeri ve Türkiye’nin Dış Ticaretinin Geliştirilmesindeki Önemi”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Şubat 2004, https://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretinin-gelistirilmesindeki-onemi.tr.mfa Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2023.

AB ile Gümrük Birliği'ni tesis eden 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı'nın 16'ncı maddesi uyarınca, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin, üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmalarını da kapsayacak şekilde, AB'nin tercihli gümrük rejimini üstlenmesi ve AB'nin STA'ya sahip olduğu üçüncü ülkeler ile benzer anlaşmaları müzakere etmesi gerekmektedir.⁴⁶

Türkiye'nin akdettiği ilk STA, 10 Aralık 1991 tarihinde EFTA ülkeleri ile imzalanan Türkiye – EFTA Serbest Ticaret ve İş Birliği Anlaşması'dır. İlgili STA İsviçre ve Lihtenştayn ile 1 Nisan 1992, Norveç ile 1 Nisan 1992 ve İzlanda ile 1 Eylül 1992'de yürürlüğe girmiştir. EFTA – Türkiye STA'sının dikkat çekici özelliği, bu anlaşmanın henüz Gümrük Birliği tesis edilmeden önce imzalanması ve anlaşmanın Türkiye'nin AB'nin tercihli gümrük rejimine uyum açısından ilk tecrübesi olmasıdır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrasında sonuçlandırdığı ilk ve EFTA STA'sından sonra ikinci sırada yer alan ticaret anlaşması, İsrail ile Mart 1996'da imzalanan ve Mayıs 1997'de yürürlüğe giren Türkiye – İsrail STA'sıdır. Türkiye, daha önce bahsi geçen Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın ekonomik boyutu üzerine odaklanmış ve İsrail gibi diğer bölge ülkeleri ile de STA'lar akdetmiştir. Bu doğrultuda Fas ile Nisan 2004'te, Filistin ile Temmuz 2004'te, Tunus ile Kasım 2004'te ve Mısır ile Aralık 2005'te STA'lar imzalamıştır. İlgili STA'ların yürürlüğe giriş tarihleri Tablo 4'te verilmiştir. Aralık 2009 tarihinde imzalanan ve Mart 2011'de yürürlüğe giren Türkiye – Ürdün STA'sı Ürdün tarafından tek taraflı feshedildiğinden dolayı Kasım 2018'de yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye, Kasım 2010'da Lübnan ile STA imzalamış ancak Türkiye'nin rekabet gücünden çekindiğini açıkça ifade eden Lübnan, STA'nın yürürlüğe girebilmesi için tamamlanması gereken iç onay sürecini hâlen sonuçlandırmamıştır.⁴⁷

Tablo 4: Türkiye'nin Akdeniz Ülkeleri ile Olan STA'larının Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Ülke	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Fas	2006
Tunus	2005
Cezayir	-
İsrail	1997
Filistin	2005
Mısır	2007
Ürdün	Ürdün tarafından feshedildi
Lübnan	İç onay sürecinde

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Türkiye, AB'nin Batı Balkan ülkeleri ile ticaret anlaşmaları akdetmeye giriştiği aynı dönemde bu ülkeler ile STA müzakerelerine başlamıştır. Bu doğrultuda Kuzey Makedonya ile Eylül 1999, Bosna Hersek ile Temmuz 2002, Arnavutluk ile Aralık 2006, Karadağ ile Kasım 2008, Sırbistan ile Haziran 2009 ve Kosova ile Temmuz 2015 tarihinde genellikle

⁴⁶ Köse, s. 140.

⁴⁷ Hasan Köse, "Türkiye'nin AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Uyumda Yaşadığı Sorunların ve Serbest Ticaret Anlaşması Politikası Farklılıklarının Üçüncü Ülke Pazarlarına Erişimine Etkisi", *KOSBED*, Sayı 43, 2022, s. 33.

mal ticaretinde serbestleşmeyi içeren STA'lar imzalamıştır. İlgili STA'ların yürürlüğe giriş tarihleri Tablo 5'te verilmiştir.⁴⁸

Tablo 5: Türkiye'nin Batı Balkan Ülkeleri ile Olan STA'larının Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Ülke	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Makedonya	2000
Arnavutluk	2008
Karadağ	2010
Sırbistan	2010
Bosna	2003
Kosova	2019

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Türkiye ayrıca Gürcistan ile Kasım 2007'de, Şili ile Temmuz 2009'da, Morityus ile Eylül 2011'de, Güney Kore ile Mayıs 2013'te, Malezya ile Nisan 2014'te, Moldova ile Eylül 2014'te, Faroe Adaları ile Aralık 2014'te, Singapur ile Kasım 2015'te ve Venezuela ile Mayıs 2018'de STA imzalamıştır.⁴⁹ Bahsi geçen ülkeler ile sonuçlandırılan STA'lardan; Şili, Güney Kore, Malezya ve Singapur ile imzalananlara, bu STA'ların yeni nesil STA özelliklerini taşımaları açısından ayrı bir parantez açmak uygun olacaktır. Ancak altını çizmek gerekir ki, Türkiye'nin bahsi geçen dört ülke ile akdettiği ticaret anlaşmalarından önce imzaladığı STA'lar, genellikle mal ticaretinin serbestleşmesini konu edinen ve geleneksel pazara giriş hükümlerini kapsayan hükümlere odaklanmıştır. Bu STA'ların büyük çoğunluğunda sanayi ürünleri ve ilk aşamada bazı tarım ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinde karşılıklı olarak sağlanan pazara giriş kolaylıkları mevcuttur. Ayrıca AB'nin STA'ları ile kıyaslandığında, Türkiye'nin STA'ları içerdiği konular itibariyle daha kapsayıcı olan AB STA'larının büyük ölçüde birer özeti niteliğindedir.⁵⁰

Türkiye'nin yeni nesil olarak nitelendirilebilecek STA'larına gelinecek olursa, öncelikle Temmuz 2009 tarihinde imzalanmış ve Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Türkiye – Şili STA'sı, içerisinde barındırdığı bazı hükümlerden dolayı Türkiye'nin yeni nesil STA'lar imzalamaya başladığının bir habercisi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim ilgili STA, anlaşma yürürlüğe girdikten iki yıl sonra hizmetlerin ve yatırımların müzakere edilmesi hükmü, detaylı bir anlaşmazlıkların halli mekanizması, ticaretin kolaylaştırılması ve şeffaflığın DTÖ+ hükümleri ile düzenlenmesi, Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları ile İLO Sözleşmesi'ne atıf yapılması gibi hususları içererek Türkiye'nin klasik STA'larından ayrılmaktadır.⁵¹

Türkiye ve Güney Kore arasındaki STA kapsamında, Ağustos 2012 tarihinde “Çerçeve Anlaşma ve Mal Ticareti Anlaşması” ve Şubat 2015 tarihinde “Hizmet Ticareti ve Yatırım Anlaşmaları” imzalanmıştır. Bu anlaşmalar sırasıyla Mayıs 2013 ve Ağustos 2018 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Türkiye – Güney Kore STA'sı, Türkiye'nin ilk kapsamlı yeni nesil STA'sı olması ve Asya – Pasifik bölgesindeki ilk ticaret anlaşması olması açısından dikkat çekicidir. İlgili STA, AB'nin yeni nesil STA'larında görüldüğü gibi mal ticaretinin

⁴⁸ T.C. Ticaret Bakanlığı, “Yürürlükte Bulunan STA'lar”, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2022.

⁴⁹ A.g.e.

⁵⁰ Köse, ss. 152-163.

⁵¹ Emre Orhan Öztelli, “AB Ortak Ticaret Politikasına Uyumun Hızlandırılmasında Türkiye'nin Yeni Nesil Serbest Ticaret Anlaşmalarının Rolü”, *YÖK Tez Merkezi*, 2016, s.158.

ötesinde hizmetler ve yatırımları da kapsamaktadır.⁵² Kasım 2015 tarihinde imzalanan ve 1 Ekim 2017 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Türkiye – Singapur STA’sı ise Güney Kore STA’sında olduğu gibi hizmetler ve yatırımları kapsayan bir diğer yeni nesil STA’dır.⁵³

Türkiye, Asya – Pasifik bölgesinde, Güney Kore’den sonra ikinci, Güney-Asya bölgesinde ise ilk STA’sını Malezya ile Nisan 2014 tarihinde imzalamıştır. İlgili STA Ağustos 2015’te yürürlüğe girmiştir. Türkiye ilgili anlaşma ile Malezya pazarına AB’den önce tercihli giriş imkânı elde etmiştir. Yeni nesil bir ticaret anlaşması olan Türkiye – Malezya STA’sı, mevcut hâliyle temelde mal ticareti ile ilgili olan konuları içermekle birlikte yürürlüğe girdikten bir yıl sonra STA’nın hizmetler ve yatırımlar alanlarına genişletilmesine yönelik müzakerelere başlanması hükmüne sahiptir. Bu doğrultuda STA’nın bahsi geçen alanlara yönelik genişletilmesini içeren müzakereler Mart 2018’de başlatılmış, Eylül 2022’de STA’ya revize eden protokol imzalanmıştır.⁵⁴

Aslına bakılırsa Türkiye, AB’nin dönüşen ticaret politikasına paralel olarak imzalamaya başladığı yeni nesil STA’ların yanı sıra mevcut STA’larını da revize etme sürecine de girişmiştir. Bu bağlamda Türkiye, Batı Balkan ülkelerinden Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ ile mevcut STA’ların güncellenmesi ve kapsamının genişletilmesi için müzakereler yürütmüştür. Revize edilmiş olan Bosna Hersek – Türkiye STA’sı Mayıs 2019’da imzalanmış ve Ağustos 2021’de yürürlüğe girmiştir. Hizmetler ticareti ve kamu alımları yeni STA’ya dâhil edilirken, anlaşmazlıkların halli konusunda ortaya çıkabilecek ihtilafların nasıl çözümleneceğine dair hususlar hükme bağlanmıştır. Türkiye’nin Sırbistan ve Karadağ STA’larını revize eden Protokoller ise sırasıyla Ocak 2018 ve Temmuz 2019’da imzalanmış; Haziran 2019 ve Temmuz 2022’de yürürlüğe girmiştir. Böylece ilgili STA’lara hizmetler dâhil edilmiş ve tarım tavizleri iyileştirilmiştir. Türkiye’nin ilk STA’sı olan EFTA STA’sını revize eden STA, Haziran 2018’de imzalanmış ve Ekim 2021’de yürürlüğe girmiştir. Revize edilen STA’ya, hizmetler, elektronik ticaret ve fikri mülkiyet hakları gibi konular dâhil edilmiştir. Ayrıca ticari korunma araçları hususunda DTÖ hükümlerinin daha ilerisinde iş birliği ve danışma mekanizmaları oluşturulmuştur.

Türkiye’nin imzaladığı ve yürürlüğe koyduğu son STA, Türkiye – Birleşik Krallık STA’sıdır. Türkiye, Gümrük Birliği’nden kaynaklanan yükümlülüklerinden dolayı sadece AB’nin tercihli ticaret anlaşması yaptığı aktörlerle benzeri anlaşmalar yapabilme hakkına sahiptir. Bundan dolayı Türkiye, BK ile bir STA imzalayabilmek için öncelikle AB ile BK’nın anlaşmasını beklemek durumunda kalmıştır. BK’nın AB’den ayrılması ve AB ile bir STA imzalaması sonucunda 1 Ocak 2021 tarihi itibarı ile Türkiye ile AB arasında var olan mevcut Gümrük Birliği, BK – Türkiye ilişkilerinde geçerliliğini yitirmiş ve Türkiye BK ile bir ticaret anlaşması imzalayabilecek konuma gelmiştir. Nihayetinde ilgili sürece paralel olarak Türkiye ve BK arasında yürütülen müzakereler sonucunda Türkiye-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması Aralık 2020 tarihinde imzalanmış ve Nisan 2021’de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma neticesinde Gümrük Birliği’nin getirmiş olduğu kazanımlar

⁵² T.C. Ticaret Bakanlığı, “Güney Kore”, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/guney-kore> Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022.

⁵³ T.C. Ticaret Bakanlığı, “Singapur”, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/singapur> Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁵⁴ Ayşe Böcüoğlu Bodur, “Türkiye ve Malezya’nın Serbest Ticaret Anlaşması’nı Revize Eden Protokol İmzalandı” *Anadolu Ajansı*, 29 Eylül 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ve-malezyanin-serbest-ticaret-anlasmagini-revize-eden-protokol-imzalandi/2698506> Erişim Tarihi: 2 Ocak 2023.

korunmuş, sanayi ürünlerinde gümrük vergileri sıfırlanmış, temel tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinde AB ile mevcut tavizler ölçeklendirilerek yeni ticari ilişkilere aktarılmış ve 90'a yakın tarım ve işlenmiş tarım ürününde vergi muafiyeti elde edilmiştir.⁵⁵

Türkiye resmî olarak 17 ülke/ülke grubu ile STA müzakereleri yürütmektedir. Bu kapsamda Ukrayna, Japonya, Tayland, Endonezya ve Somali ile olan STA müzakereleri aktif bir şekilde sürdürülmekteyken; Meksika, Peru, Kolombiya, MERCOSUR, Ekvator, Kamerun, Çad, Körfez İş Birliği Konseyi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Seyşeller, Cibuti ve Pakistan ile olan müzakerelerin hızlandırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye ABD, Kanada, Hindistan, Vietnam, Orta Amerika Ülkeleri, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti ve Libya ile STA müzakerelerine başlamak için girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Lübnan, Sudan ve Katar ile sonuçlandığı STA'lar, iç onay süreçlerinin tamamlanmasının ardından yürürlüğe girecektir.

Tablo 6'da AB'nin ve Türkiye'nin yürürlükte bulunan, kabul veya onay aşamasında olan ve müzakere sürecinde olan STA'ları verilmiştir. Taraflar arasında kıyaslama yapıldığında, AB STA'larının sayısının Türkiye'nin çok üstünde olduğu açıkça görülmektedir. Kabul ve onay aşaması ile müzakere sürecinde olan STA'ların başarılı ile sonuçlandırılması ile beraber bu sayı daha da artacaktır. Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi AB STA'ları Türkiye'ninkilere kıyasa çok daha kapsamlıdır.

Tabloya bakıldığında görülebilecek olan bir başka dikkat çekici olgu, AB'nin ABD, Çin ve Hindistan gibi devasa ekonomiler ile STA müzakereleri yürütmesidir. AB'nin büyük ekonomileri ticaret anlaşması imzalamaya ikna edecek müzakere gücü bulunmaktadır. Ancak Türkiye açısından böyle ülkeleri müzakere masasına oturtmak hiç kolay değildir. Altını çizmek gerekir ki bu STA'ların başarı ile sonuçlandırılması Türkiye'yi doğrudan etkileyecektir. Nitekim Türkiye'nin böylesine büyük ekonomiler ile STA imzalamadığı bir senaryoda gerçekleşecek ticaret sapması Türk ekonomisine ciddi zararlar verecektir.

---

⁵⁵ Oğuz Güngörmez vd., "Brexit'in Bir Yılı: Birleşik Krallık, AB ve Türkiye'ye Etkileri", *İKV*, Şubat 2022, <https://www.ikv.org.tr/images/files/BrexitilkY%C4%B1l Degerlendirme Notu.pdf> Erişim Tarihi: 2 Ocak 2023.

Tablo 6: Türkiye ve AB'nin STA'ları**TÜRKİYE**

	Yürürlükte	Kabul veya Onay Aşamasında	Müzakere Ediliyor	Bir STA Yok
Yürürlükte	Arnavutluk Bosna-Hersek Şili EFTA Ülkeleri Mısır Faroe Adaları Gürcistan İsrail Kuzey Makedonya Moldova Fas Karadağ Filistin Kore Cumhuriyeti Sırbistan Singapur Tunus Birleşik Krallık Suriye Kosova Morityus (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri-ESA)	Lübnan Ukrayna	Kamerun Meksika Japonya Kolombiya, Ekvador ve Peru (Andean Topluluğu Ülkeleri) Mozambik (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu-SADC) Sejšeller (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri-ESA)	Cezayir Kanada Güney Afrika Andorra Ermenistan Vietnam Azerbaycan** Irak Ürdün Kazakistan San Marino Antigua & Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominika, Trinidad & Tobago, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Guyana, Jamaika, St Kitts & Nevis, St Lucia, St Vincent & Grenadinler ve Surinam (Karayip Topluluğu-CARIFORUM) Botsvana, Eswatini, Lesotho ve Namibya (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu-SADC) Madagaskar ve Zimbabve (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri-ESA) Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua (Orta Amerika Ülkeleri) Fildişi Sahili ve Gana (Batı Afrika Ülkeleri) Fiji, Papua Yeni Gine, Samoa ve Solomon Adaları (Pasifik Ülkeleri)
Kabul veya Onay Aşamasında			MERCOSUR Ülkeleri	Yeni Zelanda Haiti (Karayip Topluluğu-CARIFORUM) Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Gambia, Gine, Gine-Bisseau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo (Batı Afrika Ülkeleri) Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda (Doğu Afrika Topluluğu-EAC)
Müzakere Ediliyor	Malezya*	Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (Körfez İş Birliği Konseyi-GCC)* Sudan (ESA)*	Tayland Endonezya Bahreyn, Kuveyt Umman ve Suudi Arabistan (Körfez İş Birliği Konseyi-GCC)* Cibuti ve Somali Mauritius (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri-ESA)* Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Orta Afrika Ülkeleri)*	Avustralya Çin Hindistan Filipinler Myanmar* Etiyopya, Malavi ve Zambiya (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri-ESA)* Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Ekvator Ginesi, Gabon ve São Tomé & Príncipe (Orta Afrika Ülkeleri)*
Bir STA Yok	Venezuela		Pakistan	

Kaynak: Avrupa Komisyonu, T.C. Ticaret Bakanlığı

* Müzakereleri durdurulan anlaşmalar.

**Türkiye ve Azerbaycan arasında bir Tercihli Ticaret Anlaşması bulunmaktadır.

Türkiye'nin, AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Uyum Sürecinde Karşılaştığı Zorluklar

Öncelikle daha önce bahsedildiği gibi 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı'nın 16. maddesi uyarınca Türkiye, AB'nin OTP'sine uyum sağlaması gerektiğinden dolayı AB'nin STA'lara sahip olduğu üçüncü ülkelerle benzer anlaşmaları yapmak durumundadır. Ancak AB ile Gümrük Birliği'ne sahip olduğu hâlde, AB tarafı, STA müzakerelerine Türkiye konusunda zorlayıcı bir hüküm koymamakta, Türkiye AB'nin STA müzakerelerine katılmamakta, AB'nin müzakere ettiği STA'lara ilişkin çıkarlarını dile getirememekte ve kendisini etkilese bile AB'nin ticaret politikasına ilişkin kararlarında söz sahibi olamamaktadır.

Ticaret sapması Türkiye'nin AB STA'larına uyum sürecinde yaşadığı en önemli sorunların başında yer almaktadır. Ayrıca bu sorun ekonomik olarak Türkiye'ye zarar vermektedir. Herhangi bir Üye Devletin gümrüğü üzerinden Ortak Gümrük Tarifesi ödenerek AB pazarına giren üçüncü ülkelerden gelen mallar, menşei sorgusu ile karşılaşmadan Türk pazarına da girebilmektedir. AB'nin üçüncü bir ülke ile STA'ya sahip olduğu ve Türkiye'nin sahip olmadığı bir senaryoda; AB STA ile belirli ürünlerde gümrük vergisini kaldırır veya indirirse, ilgili üçüncü ülke menşei ürünler AB'nin STA'da belirlediği gümrük vergisi oranıyla veya gümrüksüz bir şekilde Türk pazarına Gümrük Birliği kapsamında A.TR belgesi ile giriş yapabilmektedir. Güney Afrika, Meksika veya Cezayir gibi AB ile STA'ya sahip olan üçüncü ülkelerin ürünlerinden Gümrük Birliği'ndeki ürünlerle uyumlu olanları Türk pazarına serbestçe erişebildiğinden dolayı bahsi geçen ülkeler bu tek taraflı pazara erişim avantajlarını kaybetmemek için Türkiye ile STA müzakerelerini geciktirmekte veya müzakere masasına oturmaya bile sıcak bakmamaktadır.

Ekonomi Bakanlığı tarafından yapılan bir çalışmaya göre, 2010 yılının Ağustos-Ekim döneminde, Türk pazarına giren 79 milyon dolar tutarındaki Meksika meşeli otomobilin %76'sı; 2011 yılı Ocak-Temmuz döneminde ise Türk pazarına giren 145 milyon dolar tutarındaki Meksika meşeli otomobilin %98'inin AB üzerinden Türkiye'ye girdiği tespit edilmiştir. Ancak Türkiye, 28/04/2011 tarihli ve 2011/1436 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Meksika menşeli bazı binek otomobillere %10 oranında "telafi edici vergi" uygulamaya başlamıştır. Türkiye'nin telafi edici vergi uygulaması ile birlikte Meksika'nın ticari menfaatlerine dokunması, bu ülkenin Türkiye ile STA müzakerelerine başlamasında önemli bir itici faktör olmuştur.⁵⁶

Türkiye-Meksika arasındaki ticaret verileri incelendiğinde, henüz AB-Meksika STA'sı yürürlüğe girmeden önce bile iki ülke arasındaki ticaretin Türkiye aleyhine geliştiği görülmektedir. İlgili STA, durumu Türkiye aleyhine daha da kötüleştirmiştir. Nitekim AB-Meksika STA'sı 2000 yılında yürürlüğe girdikten sonra, Türkiye-Meksika ticaret dengesi küçük istisnalar haricinde sürekli Türkiye'nin aleyhine gelişmiştir. 2000-2022 yılları arasında, Meksika'nın Türkiye'ye olan toplam ihracatı 12 milyar 395 milyon dolar, Türkiye'nin Meksika'ya olan toplam ihracatı ise 6 milyar 799 milyon dolar olarak

⁵⁶ Köse, ss. 204-205.

gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda Meksika, ilgili tarihler arasında, Türkiye ile ticaretinde neredeyse iki kat daha fazla kazançlı konumunu korumuştur.

Tablo 7: Türkiye'nin Meksika ile Ticareti (2000-2022)

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi
2000	41.302	51.592	-10.290
2001	51.773	30.915	20.858
2002	76.674	51.991	24.683
2003	40.421	99.979	-59.558
2004	150.607	120.121	30.486
2005	163.671	196.408	-32.737
2006	140.778	261.944	-121.166
2007	196.750	352.196	-155.446
2008	152.165	381.972	-229.807
2009	93.022	335.226	-242.204
2010	145.500	494.608	-349.108
2011	144.986	699.393	-554.407
2012	205.999	867.154	-661.155
2013	238.712	1.000.838	-762.126
2014	311.978	944.664	-632.686
2015	344.056	860.697	-516.641
2016	443.737	820.916	-377.179
2017	441.432	771.853	-330.421
2018	600.402	634.224	-33.822
2019	601.407	676.958	-75.551
2020	488.141	779.734	-291.593
2021	761.605	869.474	-107.869
2022	964.480	1.092.930	-128.450
Toplam	6.799.598	12.395.787	-5.596.189

Kaynak: TÜİK-Genel Ticaret Sistemi

Türkiye, STA müzakerelerine başlamak için girişimde bulunduğu ülkelerden Cezayir'den en fazla doğalgaz, Güney Afrika Cumhuriyeti'nden ise en fazla altın ve kömür ithal etmektedir. Bu ürünler Türk sanayisi için çok önemli ham madde girdileri olduğundan, Türkiye ilgili ürünleri hâlihazırda gümrük vergisinden muaf tutmakta veya çok düşük gümrük vergisi uygulamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye ile ticaret anlaşması imzalama konusunda yeterli ticari menfaati bulunmayan Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti, müzakere masasına bile oturmamaktadır.⁵⁷

Türkiye'nin Güney Afrika Cumhuriyeti ile olan ticari ilişkilerindeki kayıp Meksika ile kıyaslandığından daha büyüktür. AB-Güney Afrika Cumhuriyeti STA'sı yürürlüğe girmeden önce bile Türkiye'nin sürekli açık verdiği ikili ticaret, ilgili ticaret anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin aleyhine daha da kötü bir hâle getirmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti-AB STA'sı 2004 yılında yürürlüğe girdikten sonra, ikili ticaret dengesi, 2022 yılı haricinde sürekli olarak Türkiye'nin aleyhine gelişmiştir. 2004-2022

⁵⁷ Hasan Köse, "Türkiye'nin AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Uyumda Yaşadığı Sorunların ve Serbest Ticaret Anlaşması Politikası Farklılıklarının Üçüncü Ülke Pazarlarına Erişimine Etkisi", *KOSBED*, Sayı 43, 2022, s. 43.

yılları arasında, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Türkiye'ye olan toplam ihracatı 24 milyar 931 milyon dolar olurken, Türkiye'nin Güney Afrika Cumhuriyeti'ne olan toplam ihracatı 11 milyar 833 milyon dolar olmuştur. Görülebileceği üzere Güney Afrika Cumhuriyeti, bahsi geçen tarihler arasında, Türkiye ile ticaretinde iki kattan daha fazla kazançlı bir konumdadır..

Tablo 8: Türkiye'nin Güney Afrika Cumhuriyeti ile Ticareti (2004-2022)

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi
2004	190.113	1.006.682	-816.569
2005	315.738	1.259.977	-944.239
2006	598.488	1.793.112	-1.194.624
2007	653.785	2.172.297	-1.518.512
2008	1.238.631	1.502.492	-263.861
2009	866.773	1.103.312	-236.539
2010	369.234	889.635	-520.401
2011	510.523	1.954.585	-1.444.062
2012	381.771	1.289.820	-908.049
2013	619.717	1.479.338	-859.621
2014	545.231	1.189.351	-644.120
2015	489.162	918.540	-429.378
2016	405.943	1.058.113	-652.170
2017	485.069	1.744.438	-1.259.369
2018	534.230	1.381.536	-847.306
2019	552.388	757.589	-205.201
2020	555.386	775.702	-220.316
2021	837.041	1.202.008	-364.967
2022	1.684.034	1.453.446	230.588
Toplam	11.833.257	24.931.973	-13.098.716

Kaynak: TÜİK-Genel Ticaret Sistemi

Türkiye-Cezayir arasındaki ticaret verileri incelendiğinde, AB-Cezayir STA'sının yürürlüğe girdiği yıl olan 2005'ten günümüze kadar ikili ticaretin genellikle Türkiye lehine olmak üzere dengeli bir şekilde ilerlediği tespit edilmektedir. Ancak Türk iş insanlarının Cezayir pazarında AB ülkelerinde yerleşik iş insanlarına karşı rekabet konusunda dezavantajlı konumda olduğu bilinmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin Cezayir ile Ticareti (2005-2022)

	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022
İhracat	807.138	1.231.724	1.777.198	1.470.547	2.002.688	1.825.874	1.712.901	1.865.739	1.612.863	1.920.020
İthalat	861.809	943.808	768.994	1.150.325	714.092	740.547	766.803	720.249	1.157.494	1.308.350
Ticaret Dengesi	-54.671	287.916	1.008.204	320.222	1.288.596	1.085.327	946.098	1.145.490	-1.155.881	611.670

Kaynak: TÜİK-Genel Ticaret Sistemi

Türkiye'nin AB'nin STA'larına uyum sağlama konusunda karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun AB STA'larının giderek daha derin ve kapsamlı hâle gelmesidir. Nitekim AB özellikle 2006 yılından sonra, mal ticaretinde serbestleşmenin çok ötesinde; hizmetler, yatırımlar, rekabet, kamu alımları ve çevre gibi konuları kapsayan yeni nesil STA'lar sonuçlandırmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin uyum sağlaması gereken

STA'ların yapısı da doğal olarak dönüşmüştür. Yeni nesil STA'ların kapsamı genellikle Türkiye'nin rekabetçi olmadığı alanları içermekte ve Türkiye açısından çok yeni düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca AB'nin ABD, Hindistan veya Çin gibi büyük ekonomiler ile imzalayacağı STA'lar Türk ekonomisi açısından çok ciddi ticaret sapması yaratacağı ve sorunu daha da derinleştireceği öngörülmektedir.

Sonuç

STA'lar AB'nin dış politikasında kullandığı en etkili araçtır. Dış ticaretinin neredeyse yarısını STA imzaladığı üçüncü ülkeler ile gerçekleştiren AB'nin 72 ülke ile 41 adet STA'sı bulunmaktadır.

AB STA'larının yapısal dönüşümüne bakılacak olursa; en baş safhalarda genellikle mal ticaretini kapsayan ve yakın ülkelerle imzalanan AB STA'ları, 2006 yılında benimsenen Küresel Avrupa Stratejisi sonrasında mal ticaretinin çok ötesinde hizmetler, yatırımlar ve kamu alımlarında serbestleşme; rekabet, ekonomik ve teknik iş birliği, fikri mülkiyet hakları ve çevre gibi çok geniş konuları kapsayan yeni nesil STA'lara dönüşmüştür. AB, 2010'lu yılların başlarından itibaren kendi değerlerini üçüncü ülkelere yayma amacı ile ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hükümleri müzakere ettiği STA'lara entegre etmeye başlamıştır. Nitekim ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hükümler, AB'nin bir ticaret anlaşmasında ilk defa 2011 yılında imzalanan AB-Güney Kore STA'sının Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma faslı altında yer almıştır. TSD fasılları, bu tarihten itibaren, AB'nin yeni nesil STA'larının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

AB 1973 yılından bu yana EFTA ülkeleri, Euro – Med Ortaklığı ülkeleri, Batı Balkan ülkeleri, Doğu Ortaklığı ülkelerinden Gürcistan, Moldova ve Ukrayna, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinin birçoğu, And Milletler Topluluğu ülkeleri, Meksika, Kanada, Japonya, Singapur, Güney Kore, Vietnam ve Birleşik Krallık ile STA'lar imzalamış ve yürürlüğe koymuştur.

Türkiye ise Gümrük Birliği'ni tesis eden 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı'nın 16'ncı maddesi uyarınca AB'nin STA'larına benzer STA'lar müzakere etme yükümlülüğü çerçevesinde, AB'yi takip edercesine, EFTA ülkeleri, Cezayir haricindeki Euro – Med Ortaklığı ülkeleri, Batı Balkan ülkeleri, Gürcistan, Şili, Morityus, Güney Kore, Malezya, Moldova, Faroe Adaları, Singapur ve Venezuela ile STA'lar imzalamış ve yürürlüğe koymuştur.

Türkiye ile AB STA'ları karşılaştırıldığında, AB'nin STA'larının sayısının ve kapsamının Türkiye'ninkilerin çok daha ötesinde olduğu görülmektedir. Ancak altını çizmek gerekir ki Türkiye, AB STA'larına uyum sağlamak için birçok ülke veya ülke grubu ile müzakereler yürütmekte veya müzakerelere başlamak için girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye de, son yıllarda üçüncü ülkeler ile yeni nesil STA'lar müzakere etmeye ve sonuçlandırmaya başlamıştır.

Gümrük Birliği'nin asimetrik doğasından kaynaklanan sorunlar kendisini en fazla Türkiye'nin AB'nin STA'larına uyum konusunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim AB'nin STA'larını benimsemek zorunda olan Türkiye, AB'nin STA müzakerelerine katılamamakta, bu durum da Türkiye'nin müzakere pozisyonunu zayıflatmaktadır. Özellikle Türk pazarına Türkiye – AB üzerinden serbestçe erişim elde eden bazı ülkeler, bu avantajlarını kaybetmemek için STA müzakerelerini uzatmakta veya müzakere masasına oturmamaktadır. Gümrük Birliği'nin işleyişine halel gelmemesi ve bu

doğrultuda Türkiye'nin AB STA'larına uyum yükümlülüğünü yerine getirebilmesi ve ticaret sapmasından dolayı Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunların çözümü için AB, üçüncü ülkeler ile yürüttüğü STA müzakerelerine Türkiye'yi dâhil edebilir, Türkiye ile paralel bir müzakere süreci yürütebilir veya STA'lara bağlayıcı olan bir Türkiye hükmü koyabilir. Ayrıca AB'nin yeni nesil ticaret anlaşmalarının kapsamı alanına giren konularda Türkiye'nin rekabetçiliğini arttırması da ülkemizin STA müzakerelerinde elini güçlendirecektir.